

12. Бутакова Л.О., Янкелевич Н.П. Речевая деятельность в официально-деловой сфере: восприятие современного русскоязычного документа // Коммуникация. Мышление. Личность. Материалы Международной конференции, посвященной памяти И.Н.Горелова и Г.Ф. Седова. Саратов: «Наука», 2012. 701 с. С. 218-231.
13. Бутакова Л.О., Янкелевич Н.П. Восприятие современного русскоязычного документа медицинского дискурса // Теоретические и прикладные аспекты изучения речевой деятельности. Вып. 1(8). Нижний Новгород: НГЛУ, 2013. 332 с. С.30-46.

УДК 159.953.3

ПРОПОЗИЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ЗНАТЬ ЯК ОСНОВА ТРАВМАТИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ

Ольга Василюк
(Луцьк, Україна)

У статті проаналізовано підходи до трактування пропозиціональної моделі представлення знань, як когнітивної структури травматичної пам'яті. Обґрунтовано необхідність її психолінгвістичної реорганізації шляхом модифікації дезадаптивних пропозиціональних мереж.

Ключові слова: *пропозиціональна модель представлення знань, пропозиція, травматична пам'ять, пропозиціональні мережі.*

В статье проанализированы подходы к трактовке пропозициональной модели представления знаний, как когнитивной структуры травматической памяти. Обоснована необходимость ее психолингвистической реорганизации путем модификации дезадаптивных пропозициональных сетей.

Ключевые слова: пропозициональная модель представления знаний, пропозиция, травматическая память, пропозициональные сети.

The paper analyzes approaches of interpretation of propositional model of knowledge representation as a cognitive structure of traumatic memory. The necessity of its psycholinguistic reorganization by modifying disadaptive propositional networks is substantiated.

Key words: propositional model of knowledge representation, a proposition, traumatic memory, propositional networks.

Постановка проблеми. Проблема травматичної пам'яті привертає увагу спеціалістів різних галузей психологічного, клінічного, медичного профілю, оскільки травматичні події порушують базові уявлення особистості про світ, тим самим руйнуючи її «Я-концепцію». Неконтрольований перебіг процесу адаптації людини до пережитого негативного досвіду, може призвести до посттравматичного стресового розладу, лікування якого вимагатиме більше часу із залученням спеціалістів клінічного напрямку. Тому, особливий інтерес складає вивчення шляхів найбезболіснішої і найшвидшої реорганізації травматичної пам'яті, задля запобігання її перетворення у патологічний стан. На сьогодні найбільш дієвими вважаються когнітивні методи, які ставлять за мету переосмислення дезадаптивних схем і негативних установок, а також їх вплетіння до загального досвіду особистості.

Актуальність дослідження полягає у теоретичному аналізі пропозиціональної системи представлення знань як когнітивно-структурного базису травматичної пам'яті. Тим самим, відкриваючи нові методи її реорганізації шляхом переосмислення травматичної події за допомогою

психолінгвістичних засобів і, як наслідок, зміни деструктивних пропозиціональних структур. Незважаючи на зростання інтересу науковців до боротьби з наслідком травматичної пам'яті – посттравматичним стресовим розладом, її когнітивна структура не ставала предметом комплексного наукового теоретичного вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед когнітивних моделей семантичної організації пам'яті, найбільш широко використовуваною у психолінгвістиці є пропозиціональна модель представлення знань, яка створює можливим використання пропозиціонального аналізу [7]. У встановленні сутності травматичної пам'яті найбільш вдалим і розробленим вважається когнітивний підхід, центральною категорією якого є поняття “когнітивна схема”. Згідно з поглядами Л. В. Засекіної, одиницею її опису є пропозиції або ж мережа пропозицій [4]. Відтак, накладання травматичної пам'яті на пропозиціональну структуру представлення знань дають змогу змоделювати когнітивно-афективні комплекси, які формуються в процесі набуття особистістю травматичного досвіду, моделі, за допомогою якої особистість опосередковано аналізує і відтворює інформацію, яку сприймає.

Метою статті є теоретичний аналіз пропозиціональної моделі представлення знань як когнітивної структури травматичної пам'яті.

Виклад основного матеріалу. Семантична пам'ять – це пам'ять на слова, поняття, правила і абстрактні ідеї. Згідно з уявленнями Р. Л. Солсо, під семантичною організацією розуміють розподіл близьких за значенням елементів на кластери чи групи [7, с. 204].

Дослідження специфіки організації семантичної пам'яті дає змогу сформулювати стратегію її перебудови, оскільки, розуміння природи внутрішньої репрезентації знань надає можливість побачити її реорганізацію наче з

середини. В теорії трансформація травматичних спогадів напряду пов'язана із семантичними мережами пам'яті, а саме: посилюючи їх переробку, прокладаючи асоціації між травматичними спогадами і більш адаптивною інформацією, яка зберігається в інших семантичних мережах. Ми вважаємо, що травматичні спогади трансформуються тоді, коли нові зв'язки з'єднуються з більш позитивною і реалістичною інформацією. Тобто, коли пропозиціональні мережі, які зберігають у собі інформацію про травматичні події, сполучаються з пропозиціональними мережами позитивного, адаптивного змісту, що і приводить до трансформації емоційних, сенсорних і когнітивних компонентів пам'яті [8].

Тому в руслі нашого дослідження найінформативнішою є мережева пропозиціональна модель представлення знань, яка дає змогу простежити за процесом реорганізації травматичної пам'яті на психолінгвістичному рівні, а також надає можливість схематичного представлення травматичних спогадів особистості у вигляді мережі пропозицій. Обумовленість вибору пояснюється ще й тим, що пропозиції мають ситуаційний і об'єктний характер висловлювань, тобто логіка представлення травматичних подій у семантичній пам'яті найкраще моделюється за допомогою пропозицій.

Головна ідея мережевих пропозиціональних моделей представлення знань полягає в існуванні вузлів мережі – пропозицій, які відображають відносини, що характеризують об'єкти і події. Дж. Р. Андерсона і Г. Х. Бауера ідентифікують поняття «пропозиція» як найменшу одиницю знання, яке може бути виділене в окреме висловлювання. Воно має форму судження, в яке входить аргумент і предикат. Об'єктні сутності є аргументами, а зв'язки між ними описуються за допомогою предикатів. Пропозиціональна форма представлення знань має вигляд

мовних репрезентацій і характеризується абстрактністю, дискретністю, експліцитністю і підпорядковується певній логіці побудови. Р. Л. Солсо вважає, що пропозиція – це абстракція, яка відображає зв'язок між життєвими подіями та репрезентацією знань людини [7].

В історичному розрізі поняття «пропозиція» виникло у логіці, потім його почали використовувати у когнітивній психології, лінгвістиці і психолінгвістиці з метою опису семантичного і інформаційного змісту тексту. Оскільки цей термін набув поширення у різних галузях науки, то через призму їх предмета набуває різних значень. Варто зазначити, що в багатьох сучасних концепціях зберігаються різні розуміння пропозицій і на сьогодні [5].

Зокрема, в школі логічного аналізу пропозиції ідентифікують як стверджувальні висловлювання, концептуальне об'єднання, змістовне ціле з певними компонентами цього цілого [1].

Трактування пропозиції в лінгвістичному підході найбільш широко розкривається в роботах з породження мови і зі здійснення мовленнєвої діяльності людини. Така дефініція є співзвучною когнітивній науці, в якій пропозиція розглядається в якості структури свідомості, одиниці зберігання знання, одиниці, що інтерпретує світ і слугує певною формою його репрезентації [5].

В руслі психолінгвістики пропозиціональний аналіз використовують для аналізу текстів (у нашому дослідженні наративів про травматичні події). Найбільш популярними в цьому напрямку є висновки В. Кінча і Т. А. ван Дейка, висвітлені у моделі когнітивної обробки тексту, в якій акцент робиться на встановленні значущих зв'язків між пропозиціями тексту. Автори об'єднують їх під загальною назвою стратегій локальної когерентності, тобто вважають, що основним завданням розуміння є конструювання локальної зв'язності. Т. А. ван Дейк і В. Кінч, розробляючи

модель інтерпретації тексту, вказують на визначальну роль пропозиціональних стратегій в процесах породження і розуміння тексту. Суть цих стратегій розкривається в ідентифікації пропозиціональних ланцюжків і встановленні зв'язку між ними. На їхню думку, отримана інформація зберігається в пам'яті за допомогою значень простих тверджень, а інформація про особливості їх формулювання не використовується [3].

На думку М. Л. Макарова, когерентність дискурсу пов'язана з розподілом інформації в тексті. У процесі комунікації інформація передається порціями, кожній з яких відповідає пропозиція. Висловлювання в дискурсі пов'язані настільки, наскільки пов'язані відповідні їм пропозиції. Зв'язність пропозицій, що забезпечує когерентність дискурсу, залежить від ступеня адаптивності «нового» до об'єму включеного «даного» [6].

Вважається, що змістовна структура тексту являє собою не просто перелік пропозицій, а й порядок їх ієрархії: деякі з них «вище за рангом», деякі займають підлегле за важливістю положення. При відтворенні прочитаного чи почутого тексту першими приходять на пам'ять пропозиції вищого рангу. Таким чином, тематичний пристрій тексту можна представити у вигляді ієрархії пропозицій.

В руслі когнітивної психології однією з головних причин виникнення травматичної пам'яті вважається відсутність енциклопедичних знань – скриптів, завдяки яким можливі такі операції мислення, як прогнозування і передбачення. Послуговуючись цією структурою представлення знань, ми можемо змодельовати травматичну ситуацію. Так, згідно з поглядами Л. В. Засекіної, одиницею опису скриптів є пропозиція або їх сукупність, яка дає можливість простежити зв'язки між такими елементами ситуації як дія, актор, умова, інструмент, місце, об'єкт, ціль, якість, реципієнт, час [4].

Психологічні одиниці знання про травматичну подію, на наш погляд, представлені пропозиціональними структурами, які складаються з окремих пропозицій, що характеризують окремі події і об'єкти. Таким чином, пропозиція відтворює мовленнєвий факт і характеризується певною синтаксичною будовою, яка може бути відмінною від реального факту та корелює із дієсловами як засобами вираження відношення між об'єктами та подіями.

Оскільки наше дослідження передбачає використання такого психолінгвістичного методу, як аналіз наративів, то інтерпретація пропозицій, які першопочатково вивчалися як елемент речення (Н. Д. Арутюнова, В. Б. Касевич,) дадуть нам більш розгорнуту картину бачення людиною пережитої травматичної ситуації. Це представляється можливим із-за того факту, що структура пропозиції і структура тексту мають деякі схожі риси.

Такий підхід запропоновано в працях зарубіжних і вітчизняних лінгвістів і психолінгвістів (Т. Баллмер, Т. ван Дейк, В. Кінч). В. А. Белов, вважає, що пропозиціональний аналіз багато в чому базується на денотативно-ситуативному аналізі тексту, який розвивається в роботах В. Г. Гака, М. С. Небольсин, О. Е. Фролової. Розробка пропозиціонального аналізу також пов'язана з дослідженнями структури тексту (І. Р. Гальперін, О. І. Москальська, З. Я. Тураєва) [2].

Задопомогою пропозиціонального підходу ми можемо розглядати наратив про травматичну ситуацію як глобальну подію і як серію реальних чи вигаданих дій. При цьому подійність і пропозиціональна структура є організаційними ознаками наративу, який розуміється як репрезентація можливого світу мовними та / або візуальними засобами, в центрі яких знаходиться один або кілька головних героїв, закріплених в просторовому і часовому плані і здійснюють певні дії (дія і структура сюжету) [10]. При цьому, хоча

пропозиціональний підхід до аналізу тексту активно використовує досягнення логіко-семантичного напрямку, його суть не зводиться до прийняття ідеї ізоморфізму тексту і пропозиції. Дослідження пропозиціональної організації тексту не обмежується логіко-семантичними категоріями, а враховує фактор адресата, суб'єктно-об'єктну організацію тексту, модус та інші комунікативні та прагматичні аспекти тексту.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Узагальнюючи усе вищесказане, можна дійти таких висновків: травматична пам'ять складається з пропозиціональних мереж, які включають інформацію про травматичні стимули, семантичну інформацію притаманну цим стимулам, інформацію про реакції на ці стимули і програму дій в разі повторного виникнення стимулу. Індивіди з травматичною пам'яттю мають дезадаптивні пропозиціональні мережі, які містять негативну семантичну інформацію про травматичну ситуацію і неадекватні схеми шляхів реакції на неї. Внаслідок чого пропозиціональні мережі про травматичні події потребують психолінгвістичної реорганізації: пропозиції неадекватного змісту замінюються адаптивними, які сприяють перетворенню травматичної пам'яті і, таким чином, запобігають розвитку ПТСР.

Перспективу вбачаємо у знаходженні засобів психолінгвістичної реорганізації пропозиціональних мереж травматичного змісту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н.Д. Предложение и его смысл: Логико-семантические проблемы / Н.Д. Арутюнова; АН СССР, Ин-т языкознания. М.: Наука, 1976. – 383 с.
2. Белов В.А. Пропозициональная организация текста (на материале романа А. Белого «Петербург») : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01. «Русский язык» / В. А. Белов. – Череповец, 2011. – 20 с.

3. Дейк Т.А. ван. Стратегии понимания связного текста / Т. А. ван Дейк, В. Кинч // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 23. - М.: Прогресс, 1988. – С. 153-211.
4. Засекіна Л. В. Психолінгвістична реорганізація травматичної пам'яті з перспективи психічного здоров'я особистості [Електронний ресурс] / Л. В. Засекіна // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України – 2012. – № 1. – Режим доступу до журн. – http://archive.nbuu.gov.ua/e-journals/Vnadps/2012_1/12zlypzo.pdf
5. Кубрякова Е.С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкрац, Л.Г. Лузина. - М.: Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. – 245 с
6. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2003. – 280 с.
7. Солсо Р. Когнитивная психология: пер. с англ. - 6-е изд. / Р. Солсо. - СПб.: Питер, 2006. – 589 с.
8. Узлов Н. Д. Семантические особенности организации автобиографической памяти в разные периоды взрослости / Н. Д. Узлов, А. С. Новиков, Е. Е. Соколова, М.: НИИРРР, 2011. – С. 154-159.
9. Anderson J. R. propositional theory of recognition memory / J. R. Anderson, G. H. Bower //Memory & Cognition. – 1974. – Т. 2. – №. 3. – С. 406-412.
10. Fludernik, M. An introduction to narratology / Fludernik M. -London, New York, 2009. – 200 p.

УДК 811.161.1'276.3-055.6

МЕРЕЖЕВЕ МОВЛЕННЯ ЮНАКІВ І ДІВЧАТ

Неоніла Волошина, Юрій Полсжаєв
(Запоріжжя, Україна)

Статтю присвячено дослідженню мережевого мовлення у ранньому юнацькому віці.

Ключові слова: мережева мова, мережеве мовлення, спілкування, соціолект, ранній юнацький вік.